

Komor Marcell és Jakab Dezső: Szabadka, Városháza

és egy bérpalota) tervét. A házak a vasútállomástól a városközpontba vezető újonnan kialakított sétányra kerültek. A városszépítő bizottság először elvetette a tervet azzal az indoklással, hogy nem illik a helyhez, s talán ezzel készítette arra az építőt, hogy a legsikerültebb alkotását hozza létre. Raichl a saját ízlése és kívánságai szerint a legapróbb részletekig kidolgozta elképzeléseit, a szívet használva fel épületéhez alapmotívumul. Raichl Ferenc sajnos nem sokáig élvezhette új otthonát: 1908-ban tönkrement, alig három és fél évvel azután, hogy beköltözött palotájába. Az épületet lefoglalták, s a teljes bútortzatot és a ház felszerelését árverésen értékesítették. Raichl ekkor Szegedre költözött, 1922-ben pedig Budapestre települt családjával.

A zsinagóga mellett a legjelentősebb építmény, amelyet Szabadkán a két építész, Komor és Jakab alkotott, a városháza. Ezt megelőzően azonban 1907-ben elkészítették egy kétemeletes banképület tervét (Szabadka Vidéki és Kereskedelmi Bank Rt.); az épület a mai Boris Kidric utcában található, a 4. számú ház. A bank épületén is szembevetünk a Komor és Jakab által az idők során kifejlesztett stílus jellegzetessége: az erdélyi művészet szimbólumainak és folklórmotívumainak bőséges alkalmazása. Már Lazar Mamuzic polgármester is hangot adott annak a kívánságának, hogy Szabadkán új városháza épüljön az 1826-1828-ban készült, azóta elavult barokk épület helyett. A szabadkai városháza első tervét Lechner Ödön készítette el 1896-ban, a terv azonban nem valósult meg. Mamuzic álmát utódjának, Bíró Károlynak sikerült valóra váltania. Az új városháza építéséhez hiányzott a pénz. A polgármester úgy döntött, hogy a város környékén elad mintegy kétezer holdnyi területet, s így nagyon gyorsan összegyűlt félmillió korona, amiből már tervbe lehetett venni a városháza építésének megkezdését.

A városi tanács pályázatot hirdetett az új városháza tervére, amelyet barokk stílusban Mária Terézia királynő dicsőségére szándékoztak fölépíteni. A pályázaton csak magyar állampolgárok vehettek részt. Az 1907. január elsejéig érvényes pályázatra tíz pályamunka érkezett, s közülük az első díjat Komor és Jakab munkája nyerte el, mely barokk épületet kívánt megvalósítani. Ugyanezen év végén a városháza építésével megbízott tanács ülésén Jakab Dezső közölte, hogy az új városháza mégsem barokk, hanem szecessziós stílusban épül meg. A fordulatot megindokoló Jakab egyik nyomós érve az volt, hogy így csökkenthetők az építés költségei. A városi építési tanács s maga Bíró Károly polgármester is elfogadta a változtatásokat, majd a városi képviselőtestület is jóváhagyta őket 1907. december 31-én. A bonyodalmak akkor kezdőd-

tek, amikor 1908. március 28-án a budapesti belügyminisztérium levélben tudatta, hogy a tervet nem fogadja el. Az Országos Középítési Tanács több kifogást emelt, és sok változtatást kívánt.

Mivel Marosvásárhelyen ekkoriban fejezték be – szintén Komor és Jakab tervei alapján – a városházát, Bíró Károly ellátogatott Bernády György marosvásárhelyi polgármesterhez, majd elutazott Budapestre, és mégis megszerezte a jóváhagyást, hogy Szabadkán szecessziós stílusban épülhessen meg a városháza, amely 1908-tól 1910-ig épült, majd még két év kellett a belső munkálatok befejezésére.

A városházával egyidőben építették az üdülőtelepet a Palicsi-tó mellett, amely már korábbról ismert volt gyógyfürdőként. A tervpályázatot 1904-ben írták ki, a kész munkák benyújtásának határideje 1906. február 1. volt. Az első díjas pályamunkát a Vágó-fivérek készítették, Vágó László és Vágó József, a második díjat Komor és Jakab munkája nyerte el, mivel azonban Szabadka vezetői nem tudtak egyetértésre jutni Palicsfürdő kiépítése kérdésében, a pályázati megoldásokat végül nem fogadták el. Így Komor és Jakab 1908. decemberében új tervet készített a női fürdőre. 1909-ben kidolgozták a nagyterasz tervét. A zenepavilon terve 1910-ben készült el, a víztornyot pedig befejezték. A döntés alkalmával valószínűleg itt is a polgármester barátsága nyomott legtöbbit a latban. A városházát és a palicsi fürdőegyüttest 1912. szeptember 15-én avatta fel ünnepélyesen Bíró Károly.

Tíri Gábor fordítása

MIKLÓSI-SIKES CSABA

RAMASSETTER VINCE (1806-1878)
SZEREPE SÜMEG 19-IK SZÁZADVÉGI FEJLŐDÉSÉBEN

Az alig hétezer lakost számláló dunántúli település építészettörténeti jelentőségét elsősorban a különböző művészettörténeti stílusok máig kitapintható „rétegei” adják meg. Kisváros lévén, történeti belvárosát jobbra elkerülte a modernizálás jegyében országszerte meghirdetett bulldózerpolitika, ami azt jelenti, hogy az „újítani” vágyók alig produkáltak helyrehozhatatlan beépítéseket. Ellentmondásokkal tüzdelte története – főleg ami a kiegyezés és az első világháború közötti időszakot jelenti – egy olyan fejlődés és hanyatlás folyamatát mutatja, amely a Ramassetter család fellépésével igencsak ígéretesnek indult, csakhogy ez a lendület rövid ideig tartott. A század utolsó évtizedeiben az ellenzéki politizálás, s jobbra az ebből adódó gazdasági körülmények alakulása, ami egy elhibázott várospolitikával társulva végül a település fejlődésének látványos megtorpanásához vezetett. Talán Sümeg az egyetlen olyan település, amely nem tudott élni a történeti Magyarország millenárius éveinek előnyeivel, s a századfordulót követően városi rangját elvesztve (1907), nagyközséggé minősítették vissza. (Csak 1984-ben lett újra város.) Ennek a folyamatnak a hátterét és okait próbálom az alábbiakban röviden bemutatni.

Sümeg igen jelentős építészeti örökséggel bír. A belváros egész területe törvény által védett, a hivatalos jegyzékben szereplő műemléképületeinek száma eléri a 60-at. A település felett magasodó püspökvár a gótika és a reneszánsz építészet hagyományait őrzi. A török végnapjai egyben a bécsi

udvar által felkarolt barokk művészet térhódításának idejét is jelentette, s a Veszprém eleste óta (1553) itt székelő veszprémi püspökök élni is tudtak az adott lehetőséggel: Sümeg a 18. század elején neves búcsújáró helyé, majd a század végére hamisítatlan barokk hangulatot árasztó rezidenciális központtá fejlesztették ki. A város történelminek nevezett belvárosát a 17-ik században emelt falak tovább tagolták; ezeken belül a ferencesek temploma és zárdája, a mindenkori püspök palotája, valamint udvartartásának (kis)nemesinek mondott kúriái népesítették be, míg a városfalakon kívül – az osztrák festészet nagy alakjának, F. A. Maulbertsch (1724-1796) remekeinek helyt adó Plébániatemplom környékén – Sümeg iparostársadalmához tartozó lakossága, az egyre inkább magára találó polgárság épületei sorakoztak. Ez az a hely, ahol 1806. február 7-én napvilágot látott az utókor által joggal *Sümeg Széchenyi-jének* nevezett Ramassetter Vince, a kilencgyermekes család elsőszülött fia. Szülei, Ramassetter Leopold és Krausz Erzsébet, alig két évvel korábban érkeztek a Rajna vidékéről, s nyitottak képfestő műhelyt Sümegen. Az ifjú figyelme azonban inkább a kereskedelem irányába terelődött, hiszen ő az, aki az egyre vagyonosabb, s a város társadalmi életében is egyre komolyabb tekintélyt szerző apja helyett a műhely portékáinak értékesítését végzi, miközben fokozatosan átveszi annak vezetését is. Apja 1846-ban, mint városvezető hunyt el, s alig telt el két év, amikor az 1848-as események közepette helyét már fia foglalta el. Az ifjú Ramassetter a polgárisodó társadalom tipikus képviselője. Kiváló gazdasági érzékkel, az eredei családi vállalkozást fokozatosan a jövedelmezőbb borkereskedéssel váltotta fel, amelynek meg is lett az eredménye, hiszen a kiegyezés éveiben már a vidék igencsak tehető polgárai között tartották számon. 1836-ban nősült a nála 15 évvel fiatalabb Kompapik Zsófiával. A gazdasági életben sikert-sikerre halmozó Ramassetter házaspár – a kor szokásaihoz híven – aktív szerepelt vállalt a város társadalmi életében. Még felsorolni is nehéz azoknak társadalmi szervezeteknek neveit, amelyekben aktív szerepet vállaltak, nem szólva az általuk létrehozott alapítványok sokaságáról, amelyekkel főleg Sümeg oktatási és egészségügyi fejlődését alapozták meg. Igazi mecénás alkatok voltak. *Százezreket adott Sümeg városának, szülőföldjének* – összegzi Eötvös Károly a nagy adakozó életművét. Gyerekeinek korán bekövetkezett halála is hozzájárulhatott ahhoz, hogy végrendeletükben vagyonuk legjelentősebb részét a város életét előmozdító alapítványokra hagyták. Az elsővel 1846-ban találkozunk, amelyben *az iparostanulók vasárnapi iskolájának* felállítására 400 Ft-os alapot hozott létre. 1855-ben élére állt azoknak, akik elérték egy reáltanoda alapítását Sümegen, s ennek érdekében 20.000 Ft-os *iskola alapítvány*-ról is gondoskodott. *Az iskolaügy érdekében tanúsított áldozatkészségéért* 1859-ben elismerő oklevéllel honorálta az oktatásügyi miniszter. 1864-ben keletkezett a *mesteremberek megsegélyezésére* tett alapítványa. 1866-ban házat és telket biztosít a leányiskola szervezéséhez, egy év múlva az ún. *kiegyezési alapítvány*-következik a szegények megsegítésére. 1868-ban *tankönyvszegélyre* tesz 1.000 Ft-os alapítványt, 1872-ben *a huzamosan egy helyben dolgozó cselédek jutalmazására* ad 500. Ft-ot. Még abban az évben feleségével megalapították a város és a vármegye első óvodáját. A tanintézet számára házat és telket adományoztak, fenntartására 10.000 Ft-ot biztosítottak. Utolsó

alapítványa 1875-ből való, amelyet az *ipari tanulók rajzoktatásával foglalkozó tanárok jutalmazására* tett, míg az év december 2-án, 35 pontban összefoglalt *végrendelete*, amelynek 12 pontja a városnak még életében felajánlott eddigi adományai összegzése mellett, újabbakat is megnevezett. Közülük a már régebben tervbe vett *kórház*-javára biztosított telket, a szomszédos Mihályfára vezető út mentén 132 holdas birtokot, valamint 10.000 Ft-ot adományát, illetve egy szintén létesítés előtt álló *felsőbb leányiskola javára* saját emeletes házat és az ezt kiegészítő 25.000 Ft-os letétét említjük. Építkezései megkönnyítésére téglakemencét és cserépgyárat is üzemeltetett, amelyet végrendeletében szintén Sümeg városának adományozott. Tevékenységét a legmagasabb szinten is elismerték. 1858-ban megkapta az Arany Érdemkeresztet, 1870-ben a Ferencz József Rend lovagkeresztjét-, négy év múlva *nemesi előnevet és címet* adományozott neki a császár.

Ramassetter Vince az általa létrehozott intézmények és alapítványok révén megteremtette a város továbbfejlődésének a lehetőségét. Tudatos városépítő tevékenysége hozzájárult ahhoz, hogy a Padányi Bíró Márton (1696-1762) egyházfő halálával, az innen végleg Veszprémbe költöző püspökség okozta veszteségeket sikeresen átvészelje Sümeg gazdasága és társadalma. Nem vitás, hogy a veszprémi püspökség székhelyének elvitele egyben Sümeg a térségben játszott eddigi vezető szerepét is megkérdőjelezte. Az új helyzetben jelentősen visszaestek a beruházások, ami az iparosok számának csökkenéséhez is vezetett. A Ramassetter család példáját követve érkeztek a Mojzerek, a Domerek (Damayak), az Eitnerek, Horváthok akik vasutat, kereskedelmi hálózatot hoztak létre, bankot, múzeumot nyomdát alapítottak, munkásságuk új perspektívát adott a városnak, és a vidéknek.

A kor vezető egyénisége elvitathatatlanul Ramassetter Vince volt, aki mint láttuk, szinte teljes vagyonát szülővárosára hagyta. Intézmények sorát hozta létre, azt azonban nem látta – nem láthatta – előre, hogy nemes gesztusa a működő tőke felaprózódásához, s az általa megteremtett intézményi hálózat által történt fokozatos feléléséhez vezetett. Ezt a folyamatot csak felgyorsította az Eitner család itteni szeszgyárának leégése, a nagyobbik Eitner fiú, Zsigmond által az országházban végzett ellenzéki politizálás, a város életében jelentősnek nem mondható „hozama” a Sümeg-Pápa között tervezett, de máig meg nem valósított vasút körüli huzavona.

A kedvezőtlenül alakuló gazdaság általános velejárója az építkezési kedv (és hajlam) csökkenése, s ez Sümeg esetében oda vezetett, hogy a 19. századvég historizmusa, illetve az ekkor megjelenő szecesszió sajátos jegyei csak elvétve jelennek meg az épületeken. Így történhetett meg, hogy a sümegi (bel)városképben ma is a 18. században kialakult barokk stíus őrzi a vezető szerepet.